

Nr 140.

Av herr **Adolfsson m. fl.**, om utredning av det svenska bankväsendets strukturella förhållanden m. m.

I sitt i höstas avgivna betänkande med förslag till lag om skydd mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning ha de s. k. nyetableringssakkunniga framlagt ett omfattande faktiskt material rörande förekomsten av dylika samhällsskadliga former av konkurrensbegränsning. De sakkunniga ha emellertid, i överensstämmelse med för utredningen givna direktiv såväl som av praktiska skäl, begränsat sin utredning till att omfatta konkurrensförhållandena inom näringslivet i trängre mening, dvs. inom industri och handel, medan konkurrensbegränsande företeelser på andra områden lämnats utanför undersökningen.

Ett synnerligen viktigt sådant område är kreditväsendet. Det finns säkerligen icke något annat avsnitt av vårt lands ekonomiska liv, på vilket tendensen till koncentration av monopolistisk typ varit mera utpräglad än inom kreditväsendet. Framför allt gäller detta om våra affärsbanker.

Under det senaste halvseket har vårt lands bankväsen helt och hållet ändrat struktur. I stället för ett stort antal mindre och medelstora bankinrättningar med lokalt eller på sin höjd regionalt begränsad rörelse har genom en lång rad mer eller mindre omfattande fusioner uppstått ett system, vars kärna utgöres av ett litet fåtal riksomfattande storbanker, kring vilka gruppera sig omkring ett dussin provinsbanker samt ett par kreditinstitut av mera speciell karaktär, samtliga mer eller mindre intimt lierade med någon av storbankerna. De små fristående, lokala bankinrättningarna ha så gott som helt och hållet försvunnit.

Det låter sig givetvis icke bestrida att denna utveckling medfört vissa fördelar. Den service, som de landsomfattande bankerna kunna lämna sina kunder, är rent banktekniskt sett vida överlägsen vad småbanker kunna åstadkomma. Möjligheterna till en bättre riskfördelning och till att smidigt utjämna lokala över- och underskott av kapital ha otvivelaktigt i hög grad ökats. Även i fråga om kredit- och handelsförbindelserna med utlandet erbjuder storbankssystemet odiskutabelt fördelar.

Lika obestridligt är emellertid att systemet medfört högst betydande faror och olägenheter ur allmänt medborgerlig och social synpunkt. Bankkoncentrationen har inneburit en maktkoncentration, som lagt en alltför stor del av den reella bestämmanderätten över näringslivets alla områden i bankledningarnas hand. Storbankernas styrelser och direktörer ha så småningom lyckats usurpera en hals- och handrätt över flertalet mera betydande produktions- och distributionsföretag i landet, en maktposition som icke blir mindre påtaglig och stötande därför att den i regel utövas i diskreta och smidiga former. Möjligheterna att utan storbankernas godkännande och på andra villkor än deras starta, utvidga

och driva företag ha steg för steg minskats och äro nu nästan obefintliga. Centraliseringen har medfört minskad lyhörddhet för speciella lokala behov och önskemål; hela bankväsendet har byråkratiserats. Slutligen har den allt intimare kontakten mellan storbankerna och de monopolistiskt inställda storföretagen inneburit en förstärkning av kartellväsendet och en icke-officiell "nyetableringskontroll", vars verkningar torde vara vida mer genomgripande och åtskilligt skadligare än de flesta andra, mera uppmärksammade former av konkurrensbegränsning.

Inför denna utveckling har samhället givetvis icke stått handfallet. Ända sedan den stora reform av banklagstiftningen, som föranleddes av den stora krisen under 1900-talets första decennium, ha åtgärder successivt vidtagits för att bringa utvecklingen på bankområdet under effektivare samhällelig kontroll och kringskära storbankernas hotande ekonomiska maktmonopol. Inrättandet av en särskild bankinspektion och de sedermera genomförda utvidgningarna av inspektionens befogenheter ha varit steg i denna riktning. Detsamma gäller om den serie åtgärder, begynnande med beslutet vid 1922 års riksdag om inrättande av Kreditkassan av år 1922 och tills vidare utmynnande i inrättandet av Sveriges kreditbank, vilka avsett att genom direkt statligt engagemang i affärsbanksrörelsen skapa en konkurrens med det privata affärsbanksmonopolet, som skulle kunna giva samhället ett berättigat inflytande på den praktiska bankverksamheten i landet; andra med det aktuella ekonomiska krisläget sammanhängande beslut och åtgärder av statsmakterna ej att förglömma.

Om betydelsen på längre sikt av tillkomsten av Sveriges kreditbank är det självfallet ännu för tidigt att yttra sig. Otvivelaktigt kommer tillvaron av en statens egen affärsdrivande bank att i många avseenden visa sig utöva en hälsosam inverkan på förhållandena på kreditmarknaden. Redan av principiella skäl finns det emellertid anledning att betvivla att vare sig denna bank eller statens bank- och fondinspektion — huru dess verksamhet än må organiseras — skola kunna komma till rätta med det problem som de privata storbankernas övermäktiga ställning alltjämt utgör. Såväl bankinspektionen som den statliga affärsbanken står i sin verksamhet inför en maktkoncentration, som i allt väsentligt bestämmer förhållandena inom bankväsendet i såväl stort som smått. För att alls kunna bedriva sin verksamhet tvingas de att i allt väsentligt acceptera den ordning och de usanser som föreligga. Vad särskilt bankinspektionen beträffar har det många gånger framhållits — bl. a. i motioner av framlidne bondeförbundsledamoten Georg Nyblom vid 1939 års lagtima riksdag — att den rent av kan betraktas såsom snarare ett redskap än ett hinder för monopoltendenserna inom bankväsendet. Den statliga affärsbanken torde i sin tur knappast kunna undgå att bli medlem i bankernas räntekarteller och även i övrigt ställa sig gällande praxis till efterrättelse. På de vägar dessa institutioner representera torde föga vara att ytterligare utträtta för en verklig sanering av vårt lands bankväsen.

Problemet måste angripas från en annan utgångspunkt. Roten eller upphovet till de obestridliga missförhållanden som ovan påtalats ligger icke i enstaka ofull-

komligheter i gällande banklagstiftning eller i direktiven för bankinspektionen och icke heller i otillräcklig statlig konkurrens på kreditmarknaden. Det ligger i själva den struktur — den oligarkiskt-monopolistiska struktur — som vårt bankväsen fått genom de oräkneliga fusionerna. Felet är, populärt uttryckt, att ett litet fåtal banker fått bli alldeles för stora. Själva stordriften medför, när den går till överdrift, ofrånkomligen de olägenheter varöver allmänheten klagat och som statsmakterna med mycket ringa framgång försökt rätta till genom ingripanden av hittills gängse slag.

Detta innebär, att om sundare förhållanden skola kunna åstadkommas, måste grundorsaken, storbankernas hypertrofi, angripas med lämpliga motåtgärder. Staten måste eftersträva och genomföra en *decentralisation* av bankväsendet, som återställer den rubbade jämvikten. Att exakt angiva vare sig målen för en sådan decentralisation eller de medel varmed den bör åstadkommas, låter sig givetvis icke göra utan grundliga och förutsättningslösa utredningar av härmed sammanhängande frågor i deras helhet. En viss ledning torde härvid kunna hämtas från den amerikanska — såväl den federala som delstaternas — banklagstiftning, även om det från början kan anses omöjligt och onödigt att för vårt lands del reflektera på de mycket långtgående förbud, både mot bankfusioner och t. o. m. mot filialsystem, som där tillämpas och som givit det amerikanska bankväsendet dess säregna struktur. Över huvud torde ett noggrant studium av utländska banksystem och banklagar kunna lämna en god vägledning för bedömning av våra inhemska företeelser och för utformning av erforderliga åtgärder.

Med anledning av vad ovan anförts få vi hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av det svenska bankväsendets strukturella förhållanden och om bästa sättet att främja återgången till en sundare struktur inom vårt bank- och kreditväsen.

Stockholm den 23 januari 1952.

Holger Adolfsson.

Gunnar Ericsson
i Näs.

David Boman
i Stafsund.